

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Katedra ústavního práva a politologie

Habilitační práce

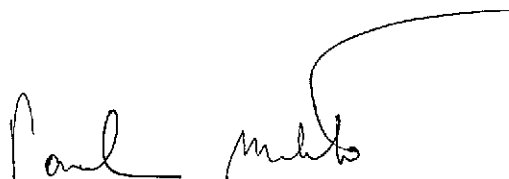
Právo na spravedlivý proces

PAVEL MOLEK

Akademický rok odevzdání: 2012/2013

Prohlašuji, že jsem habilitační práci na téma „*Právo na spravedlivý proces*“ vytvořil sám a uvedl jsem všechny použité prameny.

V Brně dne 12. 5. 2013

Handwritten signature of Pavel Molek in black ink, consisting of the name 'Pavel' followed by a stylized 'molek'.

Poděkování

V první řadě bych rád poděkoval třem učitelům, kteří nejvíce ovlivnili mé profesní i akademické formování během magisterského a doktorského studia, a poté i v akademické a právní praxi, tedy profesoru Janu Filipovi, profesoru Daliboru Jílkovi a docentu Vojtěchu Šimíčkovi. Dále bych rád poděkoval trojici institucí, které mne formovaly tím, že jsem na nich mohl studovat či pracovat, konkrétně Právnické fakultě Masarykovy univerzity, Universidade Católica v Lisabonu a Nejvyššímu správnímu soudu. Konečně bych rád poděkoval těm, kteří svými cennými komentáři pomáhali při vzniku stejnojmenné knihy, z níž tato habilitační práce vychází, tedy jednak trojici lektorů, Kateřině Šimáčkové, Petru Jägerovi a Lubomíru Majerčíkovi, za jejich cenné komentáře a jednak Kristýně Foukalové a Jitce Stráské za jejich podporu, jazykovou kontrolu a pomoc při dohledávání referenčních údajů.

Obsah

1 Úvod	1
2 Historický vývoj práva na spravedlivý proces	4
3 Úrovně ochrany práva na spravedlivý proces	10
3.1 ČR – ústavní a zákonná úroveň.....	10
3.2 Listina základních práv EU.....	14
3.3 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Evropská úmluva).....	16
3.3.1 První „ale“ – obecné problémy rozsahu aplikace čl. 6 Evropské úmluvy a pojem rozhodování	16
3.3.2 Stále první „ale“ – „občanská práva nebo závazky“	21
3.3.3 Stále první „ale“ – „trestní obvinění“	29
3.3.4 Druhé „ale“ – trestněprávní bonusy.....	39
3.3.5 Třetí „ale“ – skrytá práva.....	41
3.3.6 Další instrumenty na úrovni Rady Evropy	41
3.4 Ochrana spravedlivého procesu na univerzální úrovni	42
3.5 Další úrovně ochrany	44
4 Právo na přístup k soudu	46
4.1 Omezení přístupu k soudům neuznáním za subjekt práva	50
4.2 Omezení z důvodu imunity osobní a státní	52
4.3 Omezení výlukami ze soudního přezkumu	58
4.4 Omezení podmínek opravných prostředků	67
4.5 Omezení nepřiměřeně krátkými lhůtami.....	71
4.6 Omezení formou soudních poplatků	74
4.7 Neoprávněné či formalistické zastavení řízení	78
4.8 Odepření právní pomoci.....	80
4.9 Další způsoby omezení práva na přístup k soudu	87
4.10 Kadi – právo na přístup k soudu z pohledu ESD	88
5 Požadavky na soud a soudce	91
5.1 Nezávislost.....	93
5.2 Nestrannost	104

5.2.1	Subjektivní test	106
5.2.2	Objektivní test.....	107
5.3	Soud zřízený zákonem	119
5.4	Zákonný soudce	121
5.5	Syfait – nezávislý soud z pohledu ESD	127
6	Požadavky na řízení	130
6.1	Veřejné jednání a veřejné vyhlášení rozsudku.....	131
6.2	Právo na konání ústního jednání a účast při něm.....	139
6.3	Rovnost zbraní	149
6.4	Řádné provádění dokazování	161
6.4.1	Zákaz opomenutých důkazů	162
6.4.2	Zákaz nepřípustných důkazů	164
6.4.3	Zákaz svévolného hodnocení důkazů aneb další procesní fauly v dokazování.....	169
6.5	Řádné odůvodnění rozhodnutí	172
6.6	„Zásadní porušení hmotného práva“ v judikatuře ÚS.....	177
6.7	Provádění závazného soudního rozhodnutí ve skutečnosti	180
7	Přiměřená délka řízení.....	186
8	Zvláštnosti trestního řízení.....	202
8.1	Presumpce nevinny	204
8.2	Právo nepřispívat k vlastnímu obvinění.....	216
8.3	Právo na informaci o obvinění	226
8.4	Právo na přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby	229
8.4.1	Čas k přípravě obhajoby	230
8.4.2	Možnosti k přípravě obhajoby	233
8.5	Právo na obhajobu a styk s obhájcem	236
8.5.1	Právo obhajovat se sám.....	238
8.5.2	Právo obhajovat se za pomoci zvoleného obhájce.....	241
8.5.3	Právo dostat obhájce	246
8.6	Právo obviněného vyslyšet svědky	249
8.7	Právo na bezplatnou pomoc tlumočníka	259
8.8	Ne bis in idem	263
8.9	Právo na odvolání v trestních věcech.....	276

9 Žádný zloč

9.1 Úvod

9.2 Žádný

9.3 Zákaz

9.4 Změn

9.5 Stíh

uzn

9.6 Pos

10 Právo na

a odškod

10.1 Vn

10.2 Me

11 Závěr ...

Seznam zkr

Seznam liter

Příloha – vy

Edských

Přehled cito

Abstract ...

9 Žádný zločin a žádný trest bez zákona	283
9.1 Úvod a úprava zásady „žádný zločin a žádný trest bez zákona“	283
9.2 Žádný zločin a trest bez zákona (leđa v románu).....	288
9.3 Zákaz retroaktivity trestního práva	295
9.4 Změna ve prospěch pachatele	308
9.5 Stíhání zločinů podle obecných právních zásad uznávaných civilizovanými národy	312
9.6 Postkomunistická „retroaktivita“: promlčet, či nepromlčet?	318
10 Právo na náhradu škody za nesprávný postup státu a odškodnění za nezákonné odsouzení	326
10.1 Vnitrostátní úprava.....	326
10.2 Mezinárodní úprava	329
11 Závěr	333
Seznam zkratk	342
Seznam literatury	343
Příloha – vybrané články relevantních dokumentů ochrany lidských práv	349
Přehled citované judikatury	360
Abstract	378

1 Úvod

Tématem této habilitační práce je právo na spravedlivý proces, tedy lidské právo, které má několik zvláštností, jež z něj činí, dle autorova soudu, ideální téma pro habilitační práci.

Právo na spravedlivý proces je zvláštní již tím, že zatímco většina ostatních práv zaručuje jednotlivci nějaký výsledný hmotněprávní nárok, toto právo není zárukou výsledku, tedy domožení se konkrétního hmotného práva, není tedy právem na vítězství v soudním řízení (jakkoli řada stěžovatelů stále marně staví své stížnosti k Evropskému soudu pro lidská práva formálně podřazené čl. 6 na nesouhlasu s výsledkem řízení, na což ESLP reaguje odmítavou „doktrínou čtvrté instance“),¹ ale „jen“ zárukou kvality cesty, kterou se má k tomuto výsledku dojít. Uvozovky u „jen“ odůvodňuje správně N. Jayawickrama: „*Důležitost tohoto práva pro ochranu lidských práv je podepřena skutečností, že implementace všech ostatních práv závisí na řádném chodu justice.*“² A Georg Nolte v komentáři čl. 103 odst. 1 německého Základního zákona (viz níže) správně připomíná, že pokud je právo na spravedlivý proces vnímáno jako pouhé „pomocné právo“, znamená to podceňování skutečné hodnoty procesních práv. Proto odmítá i terminologické hrátky s jeho označováním za „právo rovné základním právům“ („*grundrechtsgleiches Recht*“).³

Jde navíc o právo, které je zakotveno v instrumentech chránících lidská práva na všech relevantních úrovních, tedy v národních katalogích lidských práv, v unijním právu, v mezinárodních smlouvách přijatých na úrovni Rady Evropy i v univerzálních instrumentech ochrany lidských práv. Přitom na rozdíl od jiných základních práv, jejichž vyjádření se v těchto různých instrumentech ochrany lidských práv prakticky překrývá nebo se liší toliko formulačně (typicky právo na život či zákaz mučení), u práva na spravedlivý proces se setkáváme s naprosto zásadními odlišnostmi jak obsahovými (vyplývajícími například z různých národních tradic, počínaje anglosaskou tradicí zdůrazňující rovnost zbraní a konče středoevropskými právními systémy, včetně českého, které pod vlivem historických zkušeností s nedemokratickými režimy kladou zvýšený důraz na nástroje, které mají zabránit zneužívání soudnictví k naplňování vůle vládnoucí moci na úkor procedurální i materiální spravedlnosti: viz typicky důraz kladený v tomto prostoru na princip zákonného soudce). Právě tyto odlišnosti a jejich vymezení a smíření představují intelektuální výzvu jak pro akademickou práci, jako je práce nyní předkládaná, tak zejména pro právní praxi, jejímž úkolem je aplikovat všechny tyto úrovně ochrany souběžně.

V tom má ostatně spočívat další potenciální přínos této práce. Tradiční přístup zastávaný českou odbornou literaturou totiž pojímal lidská práva obvykle „jednorozměrně“, tedy pouze z pohledu té

¹ White, R. C. A., Ovey, C. *The European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 243.

² Jayawickrama, N. *The Judicial Application of Human Rights Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, s. 480.

³ Nolte, G. in Mangoldt, H., Klein, F., Starck, Ch. *Das Bonner Grundgesetz*. München: Verlag Franz Vahlen, 2001, s. 1343.

úrovně ochrany, která byla vlastní autorovi či autorům dané práce: konstitucionalisté rozebírali příslušná ustanovení Listiny základních práv a svobod, znalci práva EU úpravu v Listině základních práv EU a internacionalisté pak úpravu v Evropské úmluvě, Všeobecné deklaraci lidských práv a dalších mezinárodních instrumentech. Oproti tomu tato práce chce všechny tyto úrovně integrálně propojit, což odpovídá i potřebám aplikační praxe. Ta totiž neodděluje, kdy na jednotlivce v jurisdikci českých orgánů veřejné moci dopadá Listina základních práv a svobod, kdy Listina základních práv EU a kdy mezinárodní katalogy; nýbrž nechává všechny tyto záruky působit zároveň, což u tak komplexního práva, jako je právo na spravedlivý proces, představuje obzvláštní intelektuální výzvu. Ta je dále komplikována tím, že je třeba souběžně vycházet nejen z ústavního pořádku a z mezinárodních úmluv, ale také z judikatury, která je vykládá, a v neposlední řadě ze zákonů a podzákonných předpisů, které tyto závazky provádějí, a pochopitelně z odborné literatury. Toto integrální propojování je přitom autorovi vlastní nejen na půdě této práce, či ostatních publikačních výstupů, ale i v činnosti pedagogické, v níž se rozhodl - inspirován svými zkušenostmi ze studijních pobytů na University of Wales ve Spojeném království a na Evropském univerzitním institutu ve Florencii, a poté obohacenými ročním studiem na Universidade Católica v Lisabonu - tyto úrovně propojovat i při výuce lidských práv, nejprve ve vlastním povinně volitelném předmětu Obsah lidských práv v komparativním pohledu, poté v povinném předmětu Lidská práva a soudnictví, vyučovaném s ostatními kolegy z Katedry ústavního práva a politologie, jehož obsah, struktura i styl výuky byl inspirován prve jmenovaným předmětem, a nakonec i v předmětech, které pohostinsky vyučuje na Universidade Católica v Lisabonu.

Tato habilitační práce je tudíž druhou stranou téže mince spolu s autorovou pedagogickou činností. Nejen proto, že odráží metodologii přístupu, který využívá obecně při výuce lidských práv, ale i proto, že vznikala souběžně se vznikem předmětů zabývajících se právem na spravedlivý proces. Koncepti řazení témat, jež společně zahrnují celé téma práva na spravedlivý proces, totiž promýšlel autor již na podzim 2010 při přípravě celodenní přednášky na totéž téma pro Justiční akademii konané dne 3. 12. 2010. Poté se jednodenní přednáška rozšířila na jaře 2011 v týdenní kurs *Right to fair trial*, který byl vyučován v rozsahu 12,5 hodin na Universidade Católica v Lisabonu ve dnech 28. 3. 2011-1. 4. 2011 a o rok později byl rozšířen na kurs dvoutýdenní v rozsahu 20 hodin. Právě toto rozšiřující se pedagogické využití tématu práva na spravedlivý proces posloužilo autorovi nejen jako příležitost k rozložení práva na spravedlivý proces na jednotlivá podtémata, která by na sebe logicky a pedagogicky vhodně navazovala, ale zejména jako příležitost k opakované konfrontaci vlastních názorů v diskusích se studenty z celé Evropy, jimž je zavázán za celou řadu podnětů. Takovou příležitostí ke konfrontaci vlastního pojetí práva na spravedlivý proces s pojetím ostatních českých a slovenských akademiků a praktiků byla také ústavněprávní sekce konference Dny práva 2011, která byla věnována právě právu na spravedlivý proces a jejímž byl autor této habilitační práce odborným garantem a moderátorem.

Souběžně s tímto pedagogickým a konferenčním využitím vyžrávalo téma spravedlivého procesu

jednak do podoby této habilitační práce a jednak do podoby stejnojmenné monografie, která vyšla v nakladatelství Wolters Kluwer v květnu 2012. Po úvaze se autor rozhodl nezvolit jednodušší cestu sepsání habilitační práce a jejího následného uveřejnění, nýbrž složitější cestu dvou prací, které budou propojeny tématem a do značné míry i použitými prameny, nicméně budou se nutně lišit jednak rozsahem, který je v případě této habilitační práce zhruba poloviční, za cenu určitě hutnosti, oproti podobě monografické, a jednak stylem. Zatímco totiž styl monografie Právo na spravedlivý proces je do značné míry popularizační, čemuž odpovídá i větší využití judikátů jako „příběhů“ a také literárních ukázek, tato habilitační práce je od nich oproštěna a naopak je rozšířena o větší složku komparatistickou, která by pro běžného čtenáře nebyla přínosná, pro účely akademické ji ale autor považuje za vhodnou. Hudební terminologií by se tak dalo říct, že poměr mezi onou monografií a touto habilitační prací je podobný jako poměr mezi orchestrální verzí Dvořákových Slovanských tanců a jejich verzí pro čtyřruční klavír. Použité melodie se překrývají, ovšem orchestrální verze je delší a populárnější, naopak u verze pro čtyřruční klavír posluchač ocení větší uměřenost stylu a možnost soustředit se více na obsah, nikoli na efektní orchestraci. Samotná práce tak vznikala – v obou verzích – od jara 2011 do podzimu 2012.

Struktura habilitační práce ovšem plně sleduje strukturu monografické verze: obě vycházejí z pomyslné cesty jednotlivce v jurisdikci ČR ke spravedlivému procesu. Proto je po krátkém historickém exkurzu v kapitole 2 vymezeno v kapitole 3 to, jakými úrovněmi ochrany je ve svém právu na spravedlivý proces jednotlivce v jurisdikci ČR chráněn; v kapitole 4 jsou rozebrány podmínky jeho přístupu k soudu; v kapitole 5 jsou vymezeny nároky na soud, tedy zejména to, zda je tento soud nezávislý a nestranný; v kapitole 6 je pak rozebráno, jaké náležitosti by mělo mít řízení před soudem. V kapitole 7 pak práce odpovídá na problematickou otázku, jak dlouho by měl soudní proces trvat, a v kapitole 8 jsou uvedeny „bonusy“, které na jednotlivce dopadají, pokud řízení, jemuž je podroben, je řízením trestním. Kapitola 9 zavede čtenáře zčásti zpět do historie při rozboru zákazu retroaktivity trestního zákonodárství a v kapitole 10 je analyzováno, jaké může jednotlivce dostat odškodnění, pokud požadavky a přísliby předchozích kapitol zůstaly nenaplněny.